

รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน บ้านกองพระทรายตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์

Common-Pool Resources Model to Develop as a Community Learning Center of Ban Kongprasai, Pakam Sub District, Pakam District, Buriram Province

ราเมศร์ พรหมชาติ

Ramate Promchat

Received: July 1, 2021

Revised: August 15, 2021

Accepted: August 20, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมชุมชนบ้านกองพระทราย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ 2) เพื่อค้นหารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านกองพระทราย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก สทนากลุ่ม การเดินสำรวจ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษา พบว่า องค์ความรู้การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมชุมชนบ้านกองพระทราย ได้แก่ 1) องค์ความรู้ภายในชุมชน คือ ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาเกษตรผสมผสาน ความสามัคคี การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน เป็นต้น 2) องค์ความรู้ภายนอก คือ นโยบายรัฐบาล การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ กระแสการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น ชุมชนบ้านกองพระทรายเป็นหนึ่งในชุมชนที่ได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ในฐานะทรัพยากรร่วมกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ได้แก่ การบริหารจัดการน้ำ การทำเกษตรผสมผสาน การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และการปลูกหญ้าแฝก เป็นต้น ปัจจุบันชุมชนได้ขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรตำบลปะคำ นับเป็นหนึ่งในชุมชนที่ใช้พลังการเรียนรู้ จนเกิดผลการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ : การบริหารจัดการทรัพยากรร่วม, แหล่งเรียนรู้ชุมชน, อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) to study the knowledge of joint resource management of Ban Kongprasai, Pakam Sub District, Pakam District, Buriram Province, and 2) to search for a form of Common-Pool Resources model to develop as a learning center of Ban Kongprasai, Pakam Sub District, Pakam District, Buriram Province. The data were collected through In-depth interview, group discussion, survey walking, and participatory observation. The study revealed that the knowledge of joint resource management of Ban Kongprasai consisted of: 1) The body of knowledge within the community included the community leader, mixed agricultural wisdom, unity, training, study visit, etc. and 2) External knowledge came from government policy, support from government agencies, trend of promoting sufficiency economy philosophy, etc. Ban Kongprasai community is one of the communities that has jointly developed a public area of 15 rai as a shared resource to become a community learning resource for as water management, integrated farming, Bio-organic fertilizer, planting vetiver grass, etc. At present, the community is registered as a community enterprise under the Pakam Sub District Farmer Group. It is one of the communities that has employed the power of learning until resulting in a concrete change.

Keywords: Common-Pool Resources, Community Learning Center, Pakam District, Buriram Province

บทนำ

ประชากรของไทยในอดีตนิยมตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ หรือบริเวณที่ราบอื่น ๆ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้ก็เพราะจะได้สะดวกในการทำการเพาะปลูกพืชพรรณธัญญาหารที่ใช้ในการดำรงชีวิต (ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2553 หน้า 85) และที่สำคัญชุมชนมีพื้นที่ส่วนรวมไว้สำหรับทำกิจกรรม หรือพบประสังสรรค์ ซึ่งกันและกัน เช่น ศาลาประชาคม วัด พื้นที่สาธารณะของชุมชน เป็นต้น พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน โดยทุกคนได้มีส่วนร่วมใช้เป็นสถานที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น พักผ่อน ออกกำลังกาย การเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักของคนในชุมชน เป็นต้น จากแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2560-2579) ได้มุ่งเน้นการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการบริหารจัดการ อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคม โดยการเตรียมความพร้อมในการป้องกันภัยธรรมชาติ การพัฒนานวัตกรรม และการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และสังคมที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม การพัฒนาระบบการจัดการให้สอดคล้องกับกฎระเบียบของประชาคมโลก ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกัน การสร้างองค์ความรู้ จิตสำนึก และการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรภาคประชาชน เป็นต้น (สภานโยบายการวิจัยและนวัตกรรม, 2560, น. 59) การจัดการทรัพยากรร่วมจึงมีความสำคัญในการพัฒนาสู่แหล่งเรียนรู้ชุมชน ในหลากหลายรูปแบบ เช่น แหล่งเรียนรู้ป่าชุมชน แหล่งเรียนรู้เกษตรปลอดสารพิษ แหล่งเรียนรู้การบริหารจัดการน้ำชุมชน ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นศักยภาพที่สำคัญในการสร้างข้อตกลงร่วมกันของชุมชน

ชุมชนบ้านกองพระทราย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ มีประชากรอาศัยอยู่ จำนวน 202 ครัวเรือน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต ก็จะมีอาชีพเสริมอย่างอื่น เช่น ปลูกลูกยางพารา ปลูกลูกมันสำปะหลัง เลี้ยงปลา และเพาะปลูกพืชผักสวนครัว เป็นต้น มีพื้นที่สาธารณะประโยชน์จำนวน 22 ไร่ 22 ตารางวา เป็นทรัพยากรร่วมของชุมชน ในปี พ.ศ. 2556 ชุมชนได้ริเริ่มที่จะปรับพื้นที่สาธารณะดังกล่าวให้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการดำเนินการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการนำหญ้าแฝกมาปลูกเพื่อปรับปรุงดิน และชุมชนได้ร่วมกันปลูกพืชหลากหลายชนิด ได้แก่ หญ้าแฝก พริก มะเขือ มะละกอ มะนาว เป็นต้น จากการใช้หญ้าแฝกปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพดินที่เสื่อมโทรมให้มีความอุดมสมบูรณ์จนเป็นพื้นที่ต้นแบบของอำเภอปะคำ ในปี พ.ศ. 2560 ได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก รับโล่หญ้าแฝกทองคำ พระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปัจจุบันกลายเป็นแหล่งเรียนรู้การปลูกเกษตรผสมผสาน การบริหารจัดการน้ำ การปลูกหญ้าแฝกปรับปรุงดิน พร้อมทั้งเรียนรู้เทคนิคการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน เป็นต้น จนได้รับความสนใจจากนักเรียน นักศึกษา หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงาน เพื่อนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ จากการสนทนาร่วมกับผู้นำชุมชน คณะกรรมการ ผู้อาวุโส ประชาชนบ้านกองพระทราย พบว่า ปัจจุบันชุมชนต้องการขยายแนวคิด 3 ประการ 1) ต้องการขยายองค์ความรู้การปลูกหญ้าแฝกปรับสภาพดิน และการพึ่งพิงหลายระดับหน้าดิน 2) ขยายแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน 3) สร้างแหล่งเรียนรู้ต้นแบบของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยพิจารณาเห็นถึงความสำคัญในการค้นหาองค์ความรู้รูปแบบการขับเคลื่อนที่นำไปสู่การพัฒนาโดยใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการค้นหาองค์ความรู้ ศึกษาเทคนิค พร้อมทั้งรับฟังข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมชุมชนบ้านกองพระทราย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อค้นหารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านกองพระทราย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มของชุมชน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลการดำเนินงานของการทำกิจกรรมร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของประชาชนบ้านกองพระทราย เพื่อค้นหารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านกองพระทราย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล การสัมภาษณ์รายบุคคล การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคม การเดินสำรวจชุมชน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังนี้

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิของการวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documents) เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาการวิจัยและแนวคิดรวมทั้งทฤษฎี

ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่นำมากำหนดกรอบแนวคิดและกรอบในการวิเคราะห์เกี่ยวกับบริบทชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพของชุมชน จากเอกสารสิ่งพิมพ์ สถิติ รายงาน บันทึกการประชุมของภาคราชการและชุมชน รวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) ประกอบด้วยข้อมูลด้านบริบทของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างการมีส่วนร่วม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และศึกษาการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการทำกิจกรรมสาธารณะ ประชาชนบ้านกองพระทรายโดยมีวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview technique) โดยใช้แนวสัมภาษณ์ (Interview guide) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน การรวมกลุ่ม ตลอดจนบริหารจัดการทรัพยากรร่วม การจัดการพื้นที่สาธารณะ และการทำกิจกรรมสาธารณะของชุมชนบ้านกองพระทราย

2.2 การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview schedule) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการความสัมพันธ์ระหว่างเกี่ยวกับบริบทของชุมชน การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่ม การมีส่วนร่วม ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อค้นหาคุณค่าการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน

2.3 การสนทนากลุ่ม (Focused group) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview schedule) ในการระดมความคิดเห็นของกลุ่ม (Group think) โดยใช้เทคนิค Appreciation-Influence-Control (AIC) การระดมความคิดเห็น (Brainstorming) แผนที่ความรู้ (Mind Mapping) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดเวทีประชาคม เพื่อค้นหารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม ได้แก่ การบริหารจัดการน้ำ การจัดการพื้นที่การเกษตร การบริหารจัดการคน เป็นต้น

2.4 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) โดยใช้แบบตรวจรายการ (Checklist) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติรวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในหมู่บ้านจากการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยแบ่งลักษณะของปฏิสัมพันธ์ออกเป็น 3 ทิศทาง คือ 1) ปฏิสัมพันธ์เชิงบวก (Positive direction) 2) ปฏิสัมพันธ์เชิงลบ (Negative direction) และ 3) ปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกลาง (Neutral direction) จากการทำกิจกรรมร่วมกันบ้านกองพระทราย

2.5 การจัดเวทีวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปะคำ เข้าร่วมในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านกองพระทราย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม จากการจัดเวทีระดมสมองร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปะคำ สำนักงานเกษตรอำเภอปะคำ เป็นต้น และนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และเรียบเรียงตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์เจาะลึก หลังจากนั้นผู้วิจัยได้จัดประชุมระดมความคิดเห็น เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนพร้อมทั้งค้นหาการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีประชาชนที่ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่ อาสาสมัครนักวิจัย ชุมชน จำนวน 20 คน ประชาชนในชุมชนชุมชนบ้านกองพระทราย จำนวน 90 คน ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ จำนวน 10 คน ผู้อาวุโสที่มีปราชญ์ทางวัฒนธรรม จำนวน 10 คน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน พระสงฆ์ 5 รูป หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปะคำ สำนักงาน เกษตรอำเภอปะคำ จำนวน 10 คน รวม 150 คน

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ คือ กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน และสามารถให้ข้อมูลสำคัญได้ ทุกคนต้องทราบลักษณะผู้ที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรม สาธารณะของชุมชน เข้าใจสภาพปัญหาของชุมชนบ้านกองพระทราย เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) จำนวน 150 คน ที่เลือกจาก 7 กลุ่มเป้าหมาย เพื่อค้นหารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านกองพระทราย ได้แก่ อาสาสมัครนักวิจัยชุมชน ประชาชนในชุมชนบ้านกองพระทราย ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ผู้อาวุโสที่มีปราชญ์ทางวัฒนธรรม ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ (พระนักพัฒนา) เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปะคำ สำนักงานเกษตรอำเภอปะคำ ซึ่งเป็นกลุ่ม คนที่เข้าใจสภาพพื้นที่ชุมชนบ้านกองพระทรายเป็นอย่างดี โดยใช้วิธีเลือกแบบรวมเจาะจง (Purposive Sampling) พร้อมทั้งมีองค์ความรู้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน

สรุปผลการวิจัย

ทรัพยากรทางบกในแผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยทรัพยากร ป่าไม้ และสัตว์ป่า ทรัพยากรดิน และทรัพยากรแร่ธาตุ ซึ่งจัดเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอีกทั้งยังเป็นฐานการพัฒนาประเทศในทุกด้าน เนื่องจากทรัพยากรเหล่านี้สามารถอำนวยประโยชน์ต่อ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ และยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของ คนในสังคม ตามแนวการพัฒนาและการขับเคลื่อนระยะยาวตามกรอบยุทธศาสตร์ 20 ปี เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ที่ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2561, น. 71) การบริหารจัดการทรัพยากร ร่วม (Common-Pool Resources-CPRs) จึงเป็นหลักการที่สำคัญมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนรักและหวงแหนใน ทรัพยากรส่วนรวม พร้อมทั้งเป็นการปลูกจิตสำนึกให้มองเห็นคุณค่าในการพัฒนาตนเอง ชุมชนบ้านกองพระทราย นับเป็นหนึ่งในชุมชนที่พิจารณาเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะบนฐานทรัพยากรร่วมให้เกิดประโยชน์ ต่อชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

1. องค์ความรู้การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมชุมชนบ้านกองพระทราย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์

จากการวิเคราะห์องค์ความรู้ร่วมกับชุมชนบ้านกองพระทรายเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources-CPRs) เพื่อศึกษาสภาพปัจจัยทั้งภายในและภายนอกในการสนับสนุน ส่งเสริมให้ เป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น มีรายละเอียดดังนี้

1.1 องค์ความรู้ภายในชุมชน พบว่า สิ่งที่ชุมชนมีความถนัด ความรู้ความสามารถและทักษะการ พัฒนาตนเอง ชุมชนบ้านกองพระทราย มีองค์ความรู้ประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชน 2) ภูมิปัญญาเกษตรผสมผสาน

3) ความสามัคคี 4) การฝึกอบรม 5) การศึกษาดูงาน เป็นต้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 ผู้นำชุมชน พบว่า การพัฒนาชุมชนในสภาวะการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบันให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาในรูปแบบใหม่เพื่อตอบโจทย์ทิศทางการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ผู้นำจึงต้องมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources-CPRs) เช่น การจัดการพื้นที่สาธารณะ การจัดการแหล่งน้ำ การจัดการพื้นที่เกษตร เป็นต้น เพื่อให้ชุมชนได้มองเห็นด้วยตา สัมผัสได้ด้วยใจ ฝังอยู่ในความคิดของผู้นำและลงมือทำให้เห็นผลลัพธ์ ผู้นำในประเทศไทยยุค 4.0 จำแนกไว้ 3 ประการ คือ 1) เปิดกว้างและสามารถทำงานได้กับทุกฝ่าย 2) ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และ 3) มีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย (จุฑาทิพย์ สุจริตกุล, 2562, น. 4931) ฉะนั้น ผู้นำชุมชนบ้านกองพระทราย มีแนวคิดที่จะพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ในฐานะทรัพยากรร่วมของชุมชน พัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยผู้นำได้ทำการจัดเวทีประชาคม รับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นพื้นที่การทำเกษตรผสมผสาน เพื่อเป็นแหล่งอาหารสำหรับการบริโภคในครัวเรือนของชุมชนบ้านกองพระทราย พร้อมทั้งมีระบบการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเพาะปลูกอย่างทั่วถึงและนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการปลูกหญ้าแฝก เพื่อปรับปรุงสภาพดินและรักษาสภาพความชื้นของดิน ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ดินไม่เสื่อมสภาพ

จากการให้ข้อมูลของ นายชิงชัย จงวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านกองพระทราย ได้เล่าว่า “ผมได้พาชาวบ้านทำ ตอนแรก ๆ ก็ไม่มีใครเชื่อว่าจะทำได้ พอทำไปเรื่อย ๆ เกิดผลลัพธ์ ทุกคนจึงให้ความสนใจมาทำการเกษตรในพื้นที่สาธารณะ ผมคิดว่าการเป็นผู้นำต้องคิดอะไรใหม่ ๆ กล้าที่จะทำสิ่งที่แตกต่างจากเดิม และลงมือทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อถือ และสุดท้ายชาวบ้านก็จะมาทำตาม”

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ผู้นำต้องมีทักษะในการเรียนรู้ (learning skills) 3 ประการ คือ 1) เรียนรู้สิ่งใหม่ 2) เลิกทำสิ่งเก่า 3) ค้นหาวิธีคิดใหม่ที่ทันสมัย (อุทิศ ทาหอม และ สุจิตรา ยางนอก, 2562, น.94) การเป็นผู้นำต้องไม่หยุดที่จะเรียนรู้พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ บริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

1.1.2 ภูมิปัญญาเกษตรผสมผสาน พบว่า ภูมิปัญญาการเกษตรนับเป็นวิถีชีวิตของชุมชนในชนบทให้เน้นการพึ่งพาจากธรรมชาติ การทำเกษตรพึ่งตนเองเพื่อเป็นทรัพยากรอาหารภายในครัวเรือน การเกษตรจึงเป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ให้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรผสมผสาน เพื่อให้ชุมชนมีรายได้หลังฤดูการเก็บเกี่ยวแล้วต่อยอดทรัพยากรให้เกิดคุณค่าอย่างสูงสุด

จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชน ได้กล่าวว่า “การที่ชุมชนได้ร่วมกันบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะ นับว่าเป็นจุดสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างแหล่งอาหารของชุมชน เพราะปัจจุบันเห็นได้น้อยมากที่จะมีการนำพื้นที่สาธารณะที่เป็นทรัพยากรของชุมชนมาก่อให้เกิดประโยชน์ ส่วนใหญ่จะมีปัญหาการบุกรุกครอบครองเป็นของตนเอง การที่ชุมชนเราได้มาพัฒนาพื้นที่ร่วมกันนอกจากจะเป็นพื้นที่ทำการเกษตรแล้ว ยังได้สร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนระหว่างเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ได้มาพบปะ พูดคุยกัน”

จากคำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ นับเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้คนในชุมชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในการเพาะปลูก พร้อมทั้งได้นำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้สำหรับครอบครัว อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดความสมดุล เป็นพื้นที่ลด ละ เลิกการ

ใช้สารเคมี สร้างความสมดุลของธรรมชาติ การเกษตรที่ลดการใช้สารเคมี ลดการใช้พลังงานจากฟอสซิล ลดการก่อมลพิษ และเป็นผลดีต่อสุขภาพความปลอดภัยของมนุษย์ (วิทยากร เชียงกูล, 2554, น. 93)

1.1.3 ความสามัคคี พบว่า ความสามัคคีเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชน ความสามัคคีเป็นรากฐานของการมีส่วนร่วมและจัดการความขัดแย้ง การที่ชุมชนบ้านกองพระทรายมีวิถีชีวิตความเอื้ออาทร การแบ่งปัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การร่วมมือร่วมใจพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ นับเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันและอนาคต ความสามัคคีจึงเป็นจุดก่อเกิดของการพัฒนา 3 ประการ คือ

1. เกิดพลังในการพัฒนาทรัพยากรร่วมของชุมชนให้เกิดประโยชน์พร้อมทั้งอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอด ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน

2. พังปัญหา หรือทำลายปัญหา การที่จะบริหารจัดการทรัพยากรร่วม โดยเฉพาะการจัดการพื้นที่สาธารณะให้เป็นแหล่งเรียนรู้แบบครบวงจร เช่น การจัดการน้ำ การจัดการเกษตรแบบผสมผสาน การปลูกหญ้าแฝก และการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุคคลที่สนใจได้นั้น ความสามัคคีเป็นจุดสำคัญในการทำลายกำแพงปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนให้หมดสิ้นไป

3. พาเจริญสุข คือ การที่ชุมชนร่วมกันจัดสรรพื้นที่สาธารณะ จนนำไปสู่การรับรางวัลชนะเลิศประเภทส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก ได้รับโล่หญ้าแฝกทองคำ พระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีวันที่ 30 สิงหาคม 2560 โดยนายประภาส รักษาทรัพย์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นประธานในการประกอบพิธีมอบโล่พระราชทาน “หญ้าแฝกทองคำ” จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมกับเกียรติบัตรและรางวัลเงินสดจำนวน 90,000 บาท

นอกจากนี้ยังได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทส่งเสริมการปลูกและขยายผล พื้นที่แหล่งเรียนรู้และขยายผลระดับชุมชน โดยมีนายชิงชัย จงวงศ์ ประธานเครือข่ายคนรักแฝกจังหวัดบุรีรัมย์ พร้อมคณะร่วมรับมอบ ในโอกาสประชุมประจำเดือนหัวหน้าส่วนราชการจังหวัดบุรีรัมย์ ประจำเดือน สิงหาคม 2560 ทั้งนี้มูลนิธิชัยพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และบริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) กรมพัฒนาที่ดินจัดประกวดการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ครั้งที่ 10 ประจำปี 2559-2560 ภายใต้หัวข้อ “1 ทศวรรษ หญ้าแฝก V-Strong Network มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2560 ณ อาคาร ปตท. สำนักงานใหญ่ ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร เกิดผลประโยชน์ในการมีแรงบันดาลใจ กลายเป็นชุมชนต้นแบบด้านการปลูกหญ้าแฝกของจังหวัดบุรีรัมย์ พร้อมทั้งมีหน่วยงานทางภาครัฐ เช่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอบะคำ สำนักงานเกษตรอำเภอบะคำ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบะคำ และมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์มาให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณ บุคลากร และวัสดุอุปกรณ์ นอกจากนี้ยังใช้เป็นพื้นที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุคคลที่สนใจและการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน

จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชนได้เล่าว่า “การทำในช่วงแรก ๆ ก็มีปัญหาย่อยบ้าง เช่น น้ำไม่ไหล การแบ่งพื้นที่ยังไม่ลงตัว ปัญหาเหล่านี้ก็ถูกแก้ไขไป โดยทุกคนร่วมมือร่วมใจแก้ไขปัญหาด้วยกัน ฝ่าฟันอุปสรรคไปได้ การจัดการพื้นที่สาธารณะร่วมกันมาจากความสามัคคีของคนในชุมชน หากไม่ให้ความร่วมมือก็ยากที่จะประสบความสำเร็จไปได้”

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความสามัคคีเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของความคิด ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

1.1.4 การฝึกอบรม พบว่า การฝึกอบรมเป็นการแสวงหาองค์ความรู้เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาส่วนรวม การฝึกอบรมจึงเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับงานที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน เป้าหมายคือการยกระดับความรู้ความสามารถ ทักษะของคนในชุมชนให้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (มังกร ตันตะศิลป์ สุกัญญา เออมอัมธรรม และ เพ็ญศรี เจริญวานิช, 2555 หน้า41) การที่ชุมชนบ้านกองพระทรายได้มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เข้ารับการฝึกอบรมกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมพัฒนาที่ดินอำเภอละหารทราย จังหวัดบุรีรัมย์ สำนักงานเกษตรอำเภอปะคำ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยวิจัยหญ้าแฝก อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี และสำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์สุรินทร์ศูนย์ฝึกวิชาชีพ จังหวัดสุรินทร์ ร่วมกับศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอปะคำ มูลนิธิเอ็มโอเอไทย (MOA) โดยมีเนื้อหาการฝึกอบรม ได้แก่

1. ฝึกอบรมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาสภาพดิน โดยการปลูกหญ้าแฝก เพื่อทำให้ดินมีธาตุอาหารและดินไม่เสื่อมสภาพ จัดโดย กรมพัฒนาที่ดินอำเภอละหารทราย จังหวัดบุรีรัมย์

2. ฝึกอบรมการทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เพื่อใช้สำหรับการบำรุงดิน การปรับสภาพดินให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร จัดโดย สำนักงานเกษตร อำเภอปะคำ

3. ฝึกอบรมเกี่ยวกับระบบนิเวศหญ้าแฝกที่ช่วยในการปรับปรุงดิน พร้อมทั้งเรียนรู้โครงสร้างของดิน การวิจัยรากแฝกป้องกันเชื้อราในดิน เพิ่มจุลินทรีย์ในดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ จัดโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยวิจัยหญ้าแฝก อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

4. ฝึกอบรมเกี่ยวกับพระราชดำริในหลวงการปราบศัตรูพืช ต้นไม้ พืช ผัก และการวางแผนการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร เพื่อเข้าสู่เกษตรปลอดภัย จัดโดยสำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์สุรินทร์ศูนย์ฝึกวิชาชีพ จังหวัดสุรินทร์ ร่วมกับศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอปะคำ มูลนิธิเอ็มโอเอไทย (MOA)

ทั้ง 4 หน่วยงาน และ 4 หลักสูตร ได้ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการทำเกษตรผสมผสาน การปลูกหญ้าแฝก และการทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ จากการให้ข้อมูลของคนในชุมชนได้เล่าว่า “การที่ได้ไปฝึกอบรมตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดประสบการณ์ใหม่ บางอย่างเราไม่รู้ แต่พอไปฝึกอบรม มีการฝึกปฏิบัติด้วย ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการนำมาถ่ายทอด และนำมาใช้ประโยชน์ของตนเองอีกด้วย” จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การให้ความรู้ทั้งทางทฤษฎีและภาคปฏิบัติ นับเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งเกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเอง การฝึกอบรมจึงก่อให้เกิดสติปัญญาแก่ชุมชนบ้านกองพระทราย 3 ประการ

1. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดแนวคิดประสบการณ์จากผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญตามหน่วยงานต่างๆ ให้แก่ชุมชน

2. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการพิจารณาที่ได้จากการคิดวิเคราะห์ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นความรู้จากการต่อยอดประสบการณ์และการศึกษา

3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการนำไปปฏิบัติ เช่น การปลูกหญ้าแฝก การทำเกษตรผสมผสาน การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ จนกลายเป็นความรู้ในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ จำนวน 15 ไร่ พร้อมทั้งเป็น

แหล่งเรียนรู้ของชุมชนในท้องถิ่น (พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ธีธมโม), 2558, น.173)

1.1.5 การศึกษาดูงาน พบว่า การศึกษาดูงานเป็นอีกหนึ่งวิธีการที่เพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ศึกษาเรียนรู้จากพื้นที่จริง การศึกษาดูงานต้องมีความคล้ายคลึงกันจึงทำให้การศึกษาดูงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (อุทิศ ทาหอม แต่งกวา โอทาร์มย์ และอัมพวัฒน์ กรดรัมย์, 2562, น.31) ชุมชนบ้านกองพระทรายได้ไปศึกษาดูงานนมกรรมเครือข่ายคนรักแฝก จังหวัดสุราษฎร์ เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2559 ได้ศึกษาเกี่ยวกับพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อนำมาปรับใช้ตามบริบทชุมชน จัดขึ้นภายใต้แนวคิด “รักษ์หญ้าแฝก เทิดไท้องค์ภูมิินทร์” ภายใต้ความร่วมมือของมูลนิธิรัชพัฒน์ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) กรมพัฒนาที่ดิน และบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) การไปศึกษาดูงานทำให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้การปลูกหญ้าแฝกและการนำหญ้าแฝกมาพัฒนาเป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบ เช่น ดอกไม้จันทร์ ดอกไม้ติดหน้าอก พวงหรีด หมวก ตะกร้า ทอรุ่ง กล่องทิวซู่ กล่องข้าว มีผลิตภัณฑ์ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของเครือข่ายเอง เช่น ลายภูไทย ลายเม็ดมะยม ลายเม็ดข้าวสาร เป็นต้น พร้อมทั้งนำองค์ความรู้มาปรับใช้ในพื้นที่สาธารณะของชุมชนบ้านกองพระทรายเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง และการอนุรักษ์ดินน้ำสำหรับการทำเกษตรผสมผสาน

1.2 องค์ความรู้ภายนอก พบว่า การได้รับการช่วยเหลือ สนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ให้คำแนะนำปรึกษา การฝึกอบรม การสนับสนุนด้านงบประมาณ และบุคลากร ซึ่งมีผลต่อการให้ชุมชนได้เพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาตนเอง ซึ่งองค์ความรู้ภายนอกสนับสนุนบ้านกองพระทราย ได้แก่ 1) นโยบายรัฐบาล 2) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ 3) กระแสการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 นโยบายรัฐบาล พบว่า รัฐบาลได้นำยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มาเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จึงได้กำหนดให้รัฐ พึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในระยะยาวตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว “ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)” โดยกำหนดวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือคติพจน์ประจำชาติ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” เพื่อให้ประเทศมีขีดความสามารถในการแข่งขันในการผลิตและบริการที่หลากหลาย บนฐานของเทคโนโลยีสมัยใหม่และนวัตกรรม มีรายได้สูงอยู่ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว คนไทยเป็นคนที่มีความสุขและมีความสุข อยู่ดี กินดี สังคมมีความมั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรม ซึ่งในยุทธศาสตร์ที่ 4 เป็นยุทธศาสตร์การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ได้มุ่งเน้นการสร้างศักยภาพให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ได้ด้วยตนเอง โดยการสร้างองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรและการสนับสนุนให้ชุมชนมีโอกาสในการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองให้เหมาะสมกับความต้องการ และบริบทของพื้นที่ โดยไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือรุกร้าพื้นที่อื่น ผ่านการจัดทำโฉนดชุมชน รวมทั้งส่งเสริมให้สมาชิกของชุมชนสามารถเข้าถึงตลาดเงิน ตลาดทุน และการเชื่อมต่อกับตลาดสินค้าและบริการตามกลุ่มประเภทของแต่ละวิสาหกิจ และสร้างเสริมความรู้ทางการเงินให้แก่สมาชิกของชุมชนพร้อมทั้งจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนในการให้บริการทางการเงิน การกระจายความรู้ทางการเงิน และการติดตามพฤติกรรมทางการเงินอย่างต่อเนื่องให้แก่คนในชุมชน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2560, น.99) จากข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นการสนับสนุนชุมชนได้ลุกขึ้นมาบริหารจัดการทรัพยากร

ด้วยตนเอง เพื่อเป็นการปกป้องรักษาสิทธิชุมชนให้มีโอกาสเข้าถึง และมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ชุมชนบ้านกองพระทรายได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ จึงเป็นมิติในการพัฒนาชุมชนตามกรอบยุทธศาสตร์ 20 ปี และเป็นการวางรากฐานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในปัจจุบันและอนาคต

1.2.2 การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ (การฝึกอบรม) แผนยุทธศาสตร์จังหวัดบุรีรัมย์ 2561-2564 ได้มีวิสัยทัศน์ “ศูนย์กลางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมและกีฬามาตรฐานโลก เศรษฐกิจมั่นคง สังคมสันติสุข 9 ดี ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มุ่งเน้นการส่งเสริมอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ โดยเน้นการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและชาญฉลาด พร้อมทั้งส่งเสริมให้เกิดชุมชนต้นแบบในการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, 2560, น. 64) จากยุทธศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์จึงทำให้หน่วยงานทุกภาคส่วนให้ความสำคัญกับการส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources-CPRs) เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอปะคำ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปะคำ สำนักงานพัฒนาที่ดินอำเภอปะคำ เข้าไปให้ความรู้กับชุมชนบ้านกองพระทรายในการปรับสภาพดิน การจัดการพื้นที่เพาะปลูก ตลอดจนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน เพื่อเกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ ลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในชุมชน

1.2.3 กระแสการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เป็นแนวคิดและปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้สังคมไทยรอดพ้นจากภาวะวิกฤตและสังคม และช่วยให้สังคมไทยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานแก่นักนิสิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 จึงขออัญเชิญมา ณ ที่นี้ ดังนี้

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอดี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการเมื่อได้พื้นฐานมั่นคง พร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป” (อภิชาติ พันธเสน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ฐิติพร ศิริพันธ์ และ สุวัจนรา เปี่ยมญาติ, 2550, น. 39)

จากพระราชดำรัสดังกล่าวจึงทำให้ถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 9-12 พร้อมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 257 และ 259 ได้กำหนดให้ทำการปฏิรูปประเทศเพื่อวางรากฐานการพัฒนาไปสู่ประเทศที่มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความสมดุลประชาชนในสังคมมีโอกาสทัดเทียมกัน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีรวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปกครองประเทศ อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กรอบศักดิ์ ภูตระกูล, 2561, น.5) การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 หรือ โควิด 19 ที่ส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อุปทานการผลิตและส่งสินค้า (Supply Chain Disruption) จนทำให้หลายประเทศประสบปัญหาการขาดแคลนสินค้าที่จำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหาร ส่งผลให้ราคาสินค้าวัตถุดิบในการประกอบอาหารปรับตัวสูงขึ้นในช่วงของการแพร่ระบาด ได้แก่ ธัญพืช น้ำมันพืช รวมถึงเนื้อสัตว์ (ยกเว้นเนื้อไก่) ปัญหาการขนส่งระหว่างประเทศที่ไม่สามารถทำได้โดยสะดวกส่งผลให้หลายประเทศเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงานให้กับประเทศของตนเอง

มากขึ้น (กองยุทธศาสตร์และการวางแผนเศรษฐกิจมหภาค, 2563, น. 47) ชุมชนบ้านกองพระทรายได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่สาธารณะให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชน เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในสถานการณ์โควิดระบอบาต จึงเป็นการเตรียมความพร้อมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับตนเองและชุมชน

2. รูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านกองพระทรายตำบลปะคำ อำเภอบะคำ จังหวัดบุรีรัมย์

แหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางความรู้ที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนเป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญาวัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น กิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ของประชาชนดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน (สุฤติ วรวิทย์พินิต วรณวีร์ บุญคุ้ม และ นรินทร์ สังข์รักษา, 2560, 1657) การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมจึงเป็นสิทธิชุมชนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ พื้นที่เหล่านั้นก็ยังเป็นของรัฐแต่อำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษา ชุมชนสามารถที่จะออกกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ เพื่อพิทักษ์สิทธิและพื้นที่เหล่านั้นให้คงอยู่ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2542) บ้านกองพระทรายเป็นหนึ่งในชุมชนที่ได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ในฐานะทรัพยากรร่วมกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ได้แก่ การบริหารจัดการน้ำ การทำเกษตรผสมผสาน การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และการปลูกหญ้าแฝก มีรายละเอียดดังนี้

2.1 แหล่งเรียนรู้การบริหารจัดการน้ำ พบว่า ในปี พ.ศ. 2556 ชุมชนบ้านกองพระทรายได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ในพื้นที่มีแหล่งน้ำขนาด 9 ไร่ แต่ไม่สามารถกักเก็บได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากการขุดลอกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 จึงทำให้สภาพของสระน้ำตื้นเขินกักเก็บน้ำไม่อยู่ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2558 ชุมชนบ้านกองพระทรายได้เสนอของบประมาณจากโครงการตำบลละ 5,000,000 บาท เพื่อมาขุดลอกสระน้ำ ให้จำนวน 9 ไร่ใหม่ จนได้รับงบประมาณ จำนวน 300,000 บาท เพื่อมาขุดลอกสระน้ำ เพื่อสามารถกักเก็บน้ำได้ตลอดทั้งปี พร้อมทั้งเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกของคนในชุมชน และได้งบประมาณในการซื้อปั้มน้ำ แผงโซลาเซลล์ แท่งน้ำ จำนวน 4 ถัง ถังละ 4,000 ลิตร จำนวน 4 ถัง สามารถบรรจุน้ำได้ 12,000 ลิตร พร้อมทั้งได้มีการวางระบบน้ำให้ทั่วถึงทุกแปลงเพาะปลูกในพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ เพื่อให้คนในชุมชนได้มีความสะดวกสบายในการทำเกษตรผสมผสาน

จากการให้ข้อมูลของผู้นำชุมชน ได้เล่าว่า “การวางระบบน้ำของพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ โดยผันน้ำสระ 9 ไร่ ขึ้นไปพักเก็บไว้ในถัง 4 ถัง และวางระบบท่อน้ำให้ถึงจุดแปลงเพาะปลูก จะมีก๊อกน้ำกระจายไปตามจุดเพื่อให้คนในชุมชนได้นำไปใช้ในการรดน้ำผัก พืชผลทางการเกษตรภายในพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ การขุดลอกครั้งนี้ทำให้สามารถกักเก็บน้ำใช้ได้ตลอดทั้งปี”

จากการให้ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าชุมชนได้มีการวางระบบน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพเป็นการแสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำได้อย่างดี ตั้งแต่การขุดสระกักเก็บน้ำ การผันน้ำ และการกระจายน้ำให้ทั่วทุกแปลงเพาะปลูก จึงเป็นความรู้ที่สำคัญสำหรับการถ่ายทอดให้บุคคลที่สนใจได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อ พร้อมทั้งนำไปพัฒนาในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะบริบทชุมชนที่ใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 1 การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมในพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่

2.2 แหล่งเรียนรู้การทำเกษตรผสมผสาน พบว่า เกษตรผสมผสานเป็นทางเลือกของเกษตรกรที่เน้นการเพาะปลูกที่หลากหลายมุ่งผลิตเพื่อความอยู่รอด (Survival Economic) ของเกษตรกรเอง เกษตรกรจะผลิตหรือเปลี่ยนแปลงการผลิตขึ้นอยู่กับสภาพกายภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมโดยวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน ส่วนที่เหลือเป็นส่วนหนึ่งของสวัสดิการ กระบวนการผลิตจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาและจัดการเรื่องการปรับปรุงสภาพดิน การหมุนเวียนพืชที่หลากหลาย เพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตการลดพึ่งพาเครื่องจักรกลทางการเกษตรขนาดใหญ่ การลด ละ เลิกใช้สารเคมีในการเกษตรทั้งปุ๋ยเคมีและสารป้องกันกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช (ทัศนีย์ วีระกันต์, 2557 , น. 11-12) การปลูกพืชของชุมชนบ้านกองพระทรายในพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ จะมีเกษตรกรได้ถูกจัดสรรพื้นที่แปลงละ 3x5 เมตร ในแต่ละแปลงจะมีการปลูกหญ้าแฝกกันไว้ เพื่อเป็นการรักษาสภาพดิน และอนุรักษ์หญ้าแฝก ซึ่งการเพาะปลูกของคนในชุมชนจะเน้นการปลูกพืชผักที่หลากหลายชนิด ได้แก่ กะหล่ำ พริก ข้าว ตะไคร้ ใบมะกรูด หอม กระเทียม ผักกาด บวบ มะเขือ มะละกอ เป็นต้น เน้นเพาะปลูกที่เป็นอาหารภายในครัวเรือน เหลือก็นำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน

จากการให้ข้อมูลของ นางวิสัย แบนดวงเนตร อายุ 61 ปี ได้เล่าว่า “ในปี พ.ศ. 2556 ทางชุมชนได้เปิดให้ชาวบ้านมาทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่สาธารณะในพื้นที่ 15 ไร่ และเน้นการปลูกที่หลากหลาย ไม่ใช้สารเคมีทุกชนิดในการเพาะปลูก จึงได้ตัดสินใจเข้าปลูก พริก มะเขือ มะละกอ ไม้กินภายในครัวเรือน จะปลูกพริกใช้ระยะเวลา 3 เดือน จนกระทั่งใน ปี พ.ศ. 2557 ได้ปลูกมะเขือใช้ระยะเวลาประมาณ 2-3 เดือน ก็จะได้เก็บผลผลิต ส่วนมะละกอจะใช้เวลา 5-6 เดือน ผลผลิตก็กินภายในครัวเรือนเหลือก็นำไปขายในชุมชนบ้าน หรือ ตลาดสดอำเภอปะคำบ้าง”

นอกจากนี้ยังมีคนในชุมชนที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ในฐานะทรัพยากรร่วมของชุมชน จากการให้ข้อมูลของ นางชนน เหาสีหมึก อายุ 60 ปี ได้ให้ข้อมูลว่า “เดิมทีเป็นคนที่ชอบทำเกษตรอยู่แล้ว ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก หลังจากการไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริก่อให้เกิดความสนใจในการนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติ จึงได้มาปลูกกล้วยในพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ โดยเริ่มปลูกกล้วยในปี พ.ศ.2556 ระยะในการปลูกกล้วยในช่วง 1-6 เดือน ก็จะตัดหน่อกล้วยที่ขึ้นมาทิ้ง หลังจาก 6 เดือน

ก็จะปล่อยให้ขึ้นมา 1 หน่อ พอมีอายุ 3 เดือนให้เก็บหน่อที่ 2 และหลังจากนั้นทุก ๆ 3 เดือน ให้เก็บหน่อที่ 3 4 5 ไปได้ไม่ต้องตัดทิ้ง จะทำให้ต้นกล้วยมีระยะหน่อห่างกัน 3 เดือน จะมีกล้วยกินตลอดทั้งปี การดูแลจะใส่ปุ๋ยอินทรีย์ มูลสัตว์ จะทำให้ได้ผลผลิตตลอดทั้งปี แล้วนำไปขายในราคาหวีละ 25-30 บาท หากผลผลิตมีจำนวนมากก็จะทำการแปรรูป เช่น กล้วยทอด กล้วยฉาบ ขายในชุมชน หรือ ตามตลาดนัดบ้าง ก็พอเป็นค่ากับข้าวได้บ้าง อย่างน้อยก็มีรายได้เข้ามาบ้างแม้จะไม่มากแต่ก็นับได้ว่าเป็นรายได้เสริมสำหรับตนเอง”

ภาพที่ 2 ผลผลิตของชุมชนในพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ในฐานะทรัพยากรร่วมของชุมชนบ้านกองพระทรายได้มีกลุ่มคนที่มีองค์ความรู้ในการทำเกษตรผสมผสาน และมีความพร้อมที่จะถ่ายทอดให้กับบุคคลที่สนใจในการนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในการสร้างงาน สร้างอาชีพ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ของตนเอง ซึ่งนับเป็นการวางรากฐานเศรษฐกิจชุมชนและการสร้างความมั่นคงทางอาหารและยังเป็นการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอนาคตอีกด้วย

2.3 การทำปุ๋ยอินทรีย์ ชีวภาพ พบว่า การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพนับเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับสภาพดินให้มีธาตุอาหารเพียงพอต่อความต้องการของพืช พร้อมทั้งเป็นการนำวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพราะการปรับปรุงดินที่ดีที่สุด โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายคือการใช้ธรรมชาติบำบัด คือ การให้ธรรมชาติช่วยฟื้นฟูดินเป็นวิธีการที่ประหยัดที่สุด เกษตรกรควรให้ความสำคัญกับการจัดการเศษซากพืชหลังการเก็บเกี่ยว ผลผลิตละเว้นการเผาซากพืชที่เหลืออยู่ในไร่นา ใช้พืชตระกูลถั่วเป็นปุ๋ยพืชสด ปรับปรุงดินให้แน่นทึบด้วยปุ๋ยหมัก และเลือกใช้ปุ๋ยชีวภาพให้เหมาะสมกับพืชที่ปลูก ซึ่งจะช่วยลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีได้มาก (ทัศนีย์ อัดตะนันทน์ และ ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, 2550, น. 16) ฉะนั้น เกษตรกรบ้านกองพระทรายจึงได้เรียนรู้การทำปุ๋ยชีวภาพจากสำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์สุรินทร์ศูนย์ฝึกวิชาชีพ จังหวัดสุรินทร์ ร่วมกับศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอปะคำ มูลนิธิเอ็มโอเอไทย (MOA) เกี่ยวกับการทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ จนได้นำมาพัฒนาต่อยอด ถ่ายทอดให้กับบุคคลที่สนใจ ได้แก่ คณะครู ศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอปะคำ เกษตรกรชุมชนใกล้เคียง เป็นต้น เพื่อองค์ความรู้ไปทดลองทำแปลงสาธิตและถ่ายทอดสู่เกษตรกร

โดยมีสูตรการทำปุ๋ยอินทรีย์ คือ มูลสัตว์ 30% รำ 20% แกลบ 20% กากน้ำตาล 5% EM 15% หินฟอสเฟส 10% น้ำหมักสุร 50 เพื่อใช้สำหรับรองพื้นที่ดินและปรับปรุงดิน นาข้าว 200 กก./ไร่ มันสำปะหลัง 200 กก. 2 ไร่ ไม้ดอก ไม้ประดับ 1 กำมือ 2 ต้น เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ของปุ๋ยชีวภาพนอกจากปรับสภาพดินให้อุดมสมบูรณ์แล้วยังช่วยให้ดินอุ้มน้ำได้มากยิ่งขึ้น และนำไปสู่ลดต้นทุนการผลิตในการเพาะปลูกอีกด้วย

2.4 แหล่งเรียนรู้การปลูกหญ้าแฝก พบว่า หญ้าแฝกเป็นพืชที่มีระบบรากลึก เจริญเติบโตในแนวตั้งมากกว่าออกทางด้านข้าง และมีจำนวนรากมาก จึงเป็นพืชที่ทนแล้งได้ดี สามารถกักเก็บน้ำและความชื้นได้ ระบบรากแผ่ขยายรอบกอเพียง 50 เซนติเมตร ไม่เป็นอุปสรรคต่อพืชที่ปลูกข้างเคียง ใบหญ้าแฝกที่ตัดแต่งจะใช้คลุมดิน ช่วยรักษาความชื้น ควบคุมวัชพืชและเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แก่หน้าดิน เป็นประโยชน์แก่พืชที่ปลูก จัดเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถช่วยรักษาความชื้นในดินและปรับปรุงดินให้ร่วนซุย นอกจากนี้ การปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่ที่ต้องการปรับปรุงดิน เช่น พื้นที่ดินเปรี้ยว ดินเค็ม ดินทราย พื้นที่ขาดความอุดมสมบูรณ์และดินแน่นทึบ โดยหญ้าแฝก มีศักยภาพในการปรับปรุงและพัฒนาดินที่แข็งเป็นดาน ซึ่งเดิมปลูกพืชไม่ได้ ให้สามารถปลูกพืชได้ ในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป โดยกิจกรรมของจุลินทรีย์ และการแลกเปลี่ยนประจุบริเวณรากหญ้าแฝก ทำให้เกิดกรดคาร์บอนิกและกรดอินทรีย์ต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อการย่อยสลายทางเคมีของแร่ธาตุ องค์ประกอบเชิงซ้อนของดินดาน น้ำจะสามารถแทรกซึมเข้าไปในดินดาน ช่วยทำให้ดินดานอ่อนนุ่ม และรากหญ้าแฝกสามารถหยั่งและซอนไขผ่านชั้นดานแข็งได้ ทำให้รากของพืชชนิดอื่น สามารถหยั่งลงไปในดินดังกล่าวได้ (กิตติมา ศิวะอาทิตย์กุล, 2558 หน้า 22-24) ชุมชนกองพระทราย เดิมเป็นสภาพพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ เป็นพื้นที่ว่างเปล่า สภาพดินแข็ง ปลูกพืชไม่เจริญงอกงาม จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2556 ได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่เริ่มต้นจากการปลูกหญ้าแฝก เพื่อใช้ในการปรับสภาพดินให้มีธาตุอาหาร และเพิ่มความชื้นให้กับดิน

จากการให้ข้อมูลของ นายชิงชัย จงวงษ์ ผู้ใหญ่บ้านกองพระทราย ได้เล่าว่า “พื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านกองพระทรายของชุมชน ประมาณ 15 ไร่ เป็นพื้นที่ที่รกร้าง ไม่ได้ใช้ประโยชน์ จึงนำแนวทางพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาใช้ ด้วยจิตสำนึกที่เราอยู่ใต้ร่มพระบารมีของพระองค์ด้วยการนำหญ้าแฝกมาปลูกปรับปรุงดิน บำรุงดิน อีกส่วนหนึ่งให้คนได้มาศึกษา และสานต่อที่พระองค์ทรงดำริตั้งแต่ปี 2540 อยากทดลองสิ่งที่พระองค์ทำ ถือเป็นการนำแฝกเป็นการปรับปรุงดิน” ในการทำเกษตรผสมผสานต้องมีการปรับสภาพดิน คนทุกวันนี้หวังใช้แค่ดิน แต่ไม่ยอมฟื้นฟูสภาพดิน หญ้าแฝกจึงเป็นพืชที่รักษาหน้าดิน ทำให้ดินร่วนซุย เหมาะแก่การปลูกพืชได้หลากหลายชนิด การใช้หญ้าแฝกในการบำบัดสภาพพื้นที่จึงเป็นการน้อมนำศาสตร์พระราชามาพัฒนาชุมชน ปัจจุบันสภาพดินดีขึ้นมาก สามารถปลูกพืชได้หลากหลาย เช่น กล้วย มะละกอ พริก ข่า ตะไคร้ ผักคะน้า ชะอม มะเขือ ขณะเดียวกันกลายเป็นพื้นที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนและหน่วยงานราชการ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ได้ให้กระผมเข้าไปช่วยในการปรับสภาพดิน การปลูกหญ้าแฝก เพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ที่ศูนย์อุดมศึกษาปะคำ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ นับเป็นการขยายผลองค์ความรู้ของชุมชนได้เป็นอย่างดี”

ภาพที่ 3 การนำหญ้าแฝกคลุมดิน

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการที่ชุมชนบ้านกองพระทรายได้นำความรู้การปลูกหญ้าแฝกมาประยุกต์ใช้ในการปรับสภาพดินนับเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งได้ดำเนินตามแนวคิดของสมเด็จพระปรมินทรมหภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่เป็นต้นแบบของนักพัฒนาและฟื้นฟูสภาพดินให้มีธาตุอาหารเพียงพอต่อความต้องการของพืช ปัจจุบันชุมชนได้ขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรตำบลปะคำ ตั้งอยู่เลขที่ 2 หมู่ 4 ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ นอกจากนี้ชุมชนยังได้นำองค์ความรู้ไปขยายผลต่อยอดให้กลับสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ในการสร้างศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นอีกด้วย

อภิปรายผล

กระแสท้องถิ่นนิยมทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดรู้สึกร่วมในความเป็นคนท้องถิ่นเข้มข้นมากขึ้น เกิดความรู้สึกคิดถึงและโหยหาอดีต (Nostalgia) คิดถึงวิถีชีวิต ประเพณี และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นตนเอง ความรู้สึกท้องถิ่นนิยมเป็นการสร้างความมั่นคงจากภายใน เป็นสร้างพื้นที่อำนาจและความมั่นคงชีวิตในขณะที่โลกหมุนเร็วจนไล่ตามไม่ทัน (โอสสาร ถิ่นบางเตียว, 2558, น. 126) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญเพิ่มขึ้นตามลำดับ เนื่องจากความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน น้ำ แร่ธาตุ ความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งมีความต้องการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และการขยายตัวของประชากร ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นความตระหนักและมองเห็นคุณค่าต่อการใช้ทรัพยากร

นอกจากนี้กระแสการให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น เพราะสิทธิชุมชนให้ความสำคัญกับผู้พึ่งพาอาศัยทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดของชุมชนเป็นอันดับแรก ชุมชนตั้งอยู่บนฐานทรัพยากรชุมชนในการดำรงอยู่ ซึ่งทรัพยากรชุมชน (Community Resources) หมายถึง สรรพสิ่งที่อยู่ในชุมชน ซึ่งอาจจะแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบใหญ่ๆคือ 1) ทรัพยากรชุมชนทางชีวภาพ ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก 2) ทรัพยากรชุมชนทางกายภาพ ได้แก่ ทรัพยากรตามธรรมชาติ คือ ดิน น้ำ แร่ธาตุ ป่าไม้ พลังงาน อากาศ และแสง 3) ทรัพยากรที่ชุมชนสร้างขึ้น ได้แก่ สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา กลุ่ม และองค์กรชุมชนต่าง ๆ เป็นต้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดชุมชน ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันรักษาทรัพยากรชุมชนให้สามารถดำรงอยู่ได้ ทั้งนี้การมีสิทธิชุมชนต่อฐานทรัพยากรชุมชนนั้น

มีอยู่ด้วยกัน 2 ส่วน คือ สิทธิภายใน นั่นคือ การจัดความสัมพันธ์ต่อการใช้ทรัพยากรของสมาชิกในชุมชนและสิทธิภายนอก ซึ่งก็คือการอ้างสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและดำเนินการปกป้องฐานทรัพยากรไม่ให้ภายนอกเข้ามาทำลายหรือมาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่ส่งผลกระทบต่อดำรงอยู่ของชุมชน การดูแลรักษาทรัพยากรชุมชนจึงขึ้นอยู่กับชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากชุมชนมีความสามารถในการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ การกำหนดแนวทางดูแลรักษา ให้เข้ากับวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทของชุมชน ทำให้การดูแลรักษาทรัพยากรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ และการยอมรับสิทธิชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการในการจัดการทรัพยากรชุมชนให้เป็นไปได้ด้วยดี (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2542)

ซึ่งคณะกรรมการปฏิรูป (คปร.) 2554 ได้เสนอแนวทางการปฏิรูปฐานทรัพยากรเพื่อความยั่งยืนและเป็นธรรม คือ การจัดการทรัพยากรที่มุ่งแต่ประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจได้ทำลายนิเวศและฐานชีวิตของสังคมอย่างรุนแรงจนยากฟื้นคืนได้ เป้าหมายการจัดการทรัพยากรจึงต้องเป็นไปเพื่อความยั่งยืนทางนิเวศประโยชน์สุขร่วมกันของสังคมอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม อีกทั้งระบบการจัดการทรัพยากรของประเทศต้องเป็นไปแบบบูรณาการไม่แยกส่วน ให้ความสำคัญกับมิติคุณค่าของทรัพยากรที่หลากหลาย เช่น มิติทางนิเวศ มิติทางวัฒนธรรม ไม่ด้อยไปกว่ามิติทางเศรษฐกิจ (อุทิศ ทาหอม พิชิต วันดี และสำราญ ธูระตา, 2558 หน้า 58) การวิจัยครั้งนี้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชน ชุมชนใกล้เคียง สำนักงานเกษตรอำเภอปะคำ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปะคำ ศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอปะคำ มหาวิทยาลัยวิทยาลัราชภัฏบุรีรัมย์ ได้ร่วมกันพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน จากการวิจัยของ อัยรวี วีระพันธ์พงศ์ (2560) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” พบว่า ลักษณะการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนคลองลัดมะยมจำแนกได้ 2 ด้าน คือ 1) ด้านทรัพยากรน้ำ โดยมีการใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคบริโภค, การเกษตร, การคมนาคม, ตลาดน้ำ และการท่องเที่ยว และ 2) ด้านทรัพยากรดิน โดยมีการใช้ประโยชน์ในด้านตลาดน้ำและแหล่งการเรียนรู้ ส่วนกระบวนการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน คือ 1) การออกแบบกติกาในการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน 2) การใช้กติกาในการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน และ 3) การจัดการและการพัฒนาองค์การของชุมชน

ดังนั้นการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources-CPRs) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการคืนอำนาจให้ท้องถิ่นจัดการตนเอง และกระจายอำนาจให้ชุมชนจัดการสาธารณะ ซึ่ง Elinor Ostrom ที่ได้เสนอการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources-CPRs) ให้สำเร็จได้ โดยจะต้องร่วมมือกันกำหนดกติกาและกำกับติดตามให้มีการปฏิบัติตามกติกา 8 ประการ ดังนี้ 1) กำหนดขอบเขตให้ชัดเจน (Boundaries) มี 2 ด้านคือ 1.1) ขอบเขตผู้ใช้ประโยชน์ (User Boundaries) ระบุให้ชัดเจนว่าใครเป็นผู้มีสิทธิและใครไม่มีสิทธิใช้ประโยชน์โดยชาวบ้านจะต้องเข้าใจร่วมกัน 1.2) ขอบเขตของ CPR (Resource Boundaries) คือระบุเขตแดนของ CPR ที่ชุมชนได้รับอนุญาตให้จัดการซึ่งแยกออกจากสภาพแวดล้อมทางนิเวศ-สังคมที่อยู่ภายนอก 2) ความสอดคล้องของกฎระเบียบต่าง ๆ (Congruence) มี 2 ด้าน คือ 2.1) สอดคล้องกับเงื่อนไขของท้องถิ่น (Congruence with Local Conditions) คือ กฎระเบียบในการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษา CPR สอดคล้องกับสภาพทางสังคมและสภาพทางธรรมชาติของชุมชน 2.2) การใช้ประโยชน์สอดคล้องกับการบำรุงรักษา (Appropriation and Provision) กล่าวคือควรมีการกำหนดให้ผู้มีประโยชน์มากจะต้องแบกรับต้นทุนในการ

บำรุงรักษาและฟื้นฟู CPR มากตามสัดส่วน 3) การจัดให้สมาชิกมีส่วนในการตัดสินใจเลือกร่วมกัน (Collective Choice Arrangements) หมายความว่า สมาชิกมีสิทธิเข้าร่วมในการจัดทำและแก้ไขกฎระเบียบที่เกี่ยวกับ CPR ดังกล่าว 4) การกำกับติดตามและสอดส่องดูแล (Monitoring) มี 2 ด้านคือ 4.1) กำกับติดตามผู้ใช้ประโยชน์ (Monitoring Users) โดยสอดส่องดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาเพื่อให้เป็นไปตามกฎระเบียบและ 4.2) สอดส่องดูแลสภาพของทรัพยากร (Monitoring Resource) ซึ่งจะต้องดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ 5) การลงโทษผู้ละเมิดกฎระเบียบจากเบาไปหาหนัก Graduated Sanctions) หมายถึง มีระบบการลงโทษผู้กระทำผิดจากสถานเบาไปหาหนักเพื่อยังยั้งมิให้สมาชิกกระทำผิดซ้ำ 6) การจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ Conflict Resolution Mechanism) หากเกิดความขัดแย้งขึ้นจะต้องมีกลไกการจัดการความขัดแย้งที่รวดเร็วต้นทุนต่ำและสอดคล้องกับท้องถิ่น 7) สิทธิในการจัดการ CPR ของชุมชนจะต้องได้รับการยอมรับจากรัฐ (Minimal Recognition of Rights) ทั้งสิทธิชุมชนในการบัญญัติกฎระเบียบการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษา CPR และ 8) การเชื่อมโยงสู่ระบบที่ใหญ่กว่า nested enterprises) คือ ชุมชนจะต้องเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบนิเวศสังคมที่ใหญ่กว่าโดยผ่านการจัดภาคีเครือข่ายที่มีหลาย ๆ ศูนย์เพื่อเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านสามารถจัดการตนเองได้ โดยมีภาคีอื่น ๆ ให้การสนับสนุน (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2563, น. 59-60) ชุมชนบ้านกองพระทรายจึงเป็นชุมชนที่ใช้แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 ความสอดคล้องระหว่างการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมชุมชนบ้านกองพระทรายกับแนวคิด CPR

แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources-CPRs)	การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมชุมชนบ้านกองพระทราย
1. กำหนดขอบเขตให้ชัดเจน (Boundaries) 1.1) ขอบเขตผู้ใช้ประโยชน์ 1.2) ขอบเขตของ CPR (Resource Boundaries)	1.1) ให้คนในชุมชนได้เข้ามาร่วมพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ โดยเน้นการทำเกษตรผสมผสาน การบริหารจัดการน้ำ การปลูกหญ้าแฝก โดยห้ามการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกทุกชนิด 1.2) มีการจัดสรรแปลงเพาะปลูกให้กับคนในชุมชนที่สนใจ โดยมีขนาด 3x5 เมตร ทุกแปลงให้ปลูกหญ้าแฝกเป็นเขตกันของตนเอง
2. ด้านความสอดคล้อง 2.1) ระหว่างกฎระเบียบกับสภาพสังคม 2.2) ต้นทุนที่ผู้ใช้ประโยชน์ต้องแบกรับ	2.1) ห้ามใช้สารเคมีทุกชนิดในการเพาะปลูก และห้ามเผา ตัดต้นไม้ภายในพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ พร้อมทั้งช่วยกันดูแลรักษาหญ้าแฝก 2.2) ไม่มีต้นทุนการผลิต เพียงช่วยกันดูแลทรัพยากรส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources-CPRs)	การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมชุมชนบ้านกองพระทราย
3. การจัดให้สมาชิกมีส่วนในการตัดสินใจเลือกร่วมกัน	3. ก่อนจะมีการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่ ชุมชนได้ ประชุม เพื่อรับฟังและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหาร จัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน
4. การกำกับติดตามและสอดส่องดูแล 4.1) กำกับติดตามผู้ใช้ประโยชน์ 4.2) สอดส่องดูแลสภาพของทรัพยากร	4.1) ทุกคนในชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการปกป้องดูแลรักษา และทำการเกษตรผสมผสาน เพื่อเป็นแหล่งอาหารสำหรับครัว เรือน พร้อมทั้งนำไปขายเพื่อเป็นรายได้สำหรับตนเอง 4.2) มีการไปศึกษาดูงานและฝึกอบรมเกี่ยวกับการปลูกหญ้า แฝก การทำเกษตรผสมผสาน การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ เพื่อนำ องค์ความรู้มาพัฒนาตนเองและชุมชน
5. การลงโทษผู้ละเมิดกฎระเบียบจากเบาไปหาหนัก	5. กรณีคนในชุมชนละเมิดกฎ กติกา ก็จะมีการว่ากล่าวตักเตือน ปรับ และไม่ให้เข้ามาเพาะปลูกในพื้นที่สาธารณะ 15 ไร่
6. การจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ	6. จัดเวทีประชุมเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันของชุมชน เพื่อลด ปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น
7. การยอมรับจากรัฐ	ได้รับรางวัลชนะเลิศประเภทส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก ได้รับโล่ หญ้าแฝกทองคำ พระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมกับเกียรติบัตรและรางวัลเงินสด จำนวน 90,000 บาท
8. การเชื่อมโยงสู่ระบบที่ใหญ่กว่า	ชุมชนได้ขยายองค์ความรู้ โดยการเข้ามาร่วมกับมหาวิทยาลัย ราชภัฏบุรีรัมย์ปลูกหญ้าแฝกในศูนย์อุดมศึกษาปะคำ พร้อมทั้ง ขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรตำบลปะคำ

ข้อเสนอแนะ

1. สำนักงานท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดบุรีรัมย์ ควรส่งเสริม สนับสนุนให้กลายเป็นการท่องเที่ยวเชิง
เกษตร และพื้นที่ต้นแบบในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน
2. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปะคำ ควรใช้เป็นพื้นที่ถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับประชาชนที่สนใจทำ
เกษตรผสมผสาน พร้อมทั้งการเรียนรู้การบริหารจัดการน้ำของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กองยุทธศาสตร์และการวางแผนเศรษฐกิจมหภาค. (2563). โควิด 19 กับการพัฒนาเศรษฐกิจไทย.

วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 57(2), 36-51.

กรอบศักดิ์ ภูตระกูล. (2561). ปฏิรูปประเทศ ร่วมคิด ร่วมใจ สร้างไทยไปด้วยกัน. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 55(2), 4-14.

กิตติมา ศิวะอาทิตย์กุล. (2558). การบริหารจัดการการใช้หญ้าแฝกอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : กองวิจัยและพัฒนาการจัดการที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. (2560). แผนพัฒนาจังหวัด 4 ปี (2561-2564).
บุรีรัมย์ : สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์.

คณะกรรมการปฏิรูป (คปร). (2554). แนวทางการปฏิรูปประเทศไทย ข้อเสนอต่อพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง. นนทบุรี: สำนักงานปฏิรูป (สปร.).

คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2561). รักษาดิน น้ำ ป่า ใช้ประโยชน์อย่างรู้ค่า สร้างฐานการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน. วารสารเศรษฐกิจและสังคม, 55(2), 4-14.

จุฑาทิพย์ สุจริตกุล. (2562). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคประเทศไทย 4.0 กรณีศึกษา หน้า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดภูเก็ต.
วารสารมหาจุฬานาครทรรศ, 6 (10), 4930-4943.

ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์. (2553). มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทัศนีย์ วีระกันต์. (2557). คู่มือดำเนินขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืนสู่อาหารเพื่อสุขภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

ทัศนีย์ อัดตะนันท์ และ ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. (2550). คู่มือสำหรับเกษตรกรยุคใหม่ธรรมชาติของดินและปุ๋ย. โครงการรวมพลังพลิกฟื้นผืนดินเกษตรไทย.มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน.
กรุงเทพฯ : หจก.กร ศรีเอชั่น.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธีรธมโม). (2558). พุทธกับการบริหาร. พะเยา : เจริญอักษร.

มังกร ตันทะศิลป์ สุภัญญา เออมอัมธรรม และ เพ็ญศรี เจริญวานิช. (2555). การพัฒนาศักยภาพพนักงานในธุรกิจก่อสร้างกรณีศึกษา บริษัทรับเหมาก่อสร้างในจังหวัดมหาสารคาม. วารสารบัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 2 (1), 33-50.

วิทยากร เชียงกุล. (2554). เศรษฐกิจระบบนิเวศ เพื่อโลกที่เป็นธรรมและยั่งยืน. กรุงเทพฯ : บ้านพระอาทิตย์.
สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2563). การเสริมพลังชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สถานนโยบายการวิจัยและนวัตกรรม, 2560). ร่างยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579).
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *ร่างยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุวดี วรวิทย์พินิต วรณวีร์ บุญคุ้ม และ นรินทร์ สังข์รักษา. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ วิถีเมืองเพชรตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสาร Veridian E-Journal Silpakorn University*, 10 (2), 1657-1674.
- อภิชัย พันธเสน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ฐิติพร ศิริพันธ์ และ สุวัจนรา เปี่ยมญาติ. (2550). *สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2542). *หนังสือชุดโครงการกับการจัดการทรัพยากร เรื่อง “สิทธิการเข้าถึงทรัพยากร”*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อุทิศ ทาหอม พิชิต วันดี และสำราญ ธุระตา. (2558). ทูทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตามา จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 11 (2), 44-59.
- อุทิศ ทาหอม และ สุจิตรา ยางนอก. (2562). แนวทางการพัฒนาเพิ่มทักษะองค์ความรู้สู่การเป็นนักพัฒนาอัจฉริยะ (Smart Developer) ของนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 14 (2), 85-98.
- อุทิศ ทาหอม แดงกวา โอทาร์มย์ และอัมพวัฒน์ กรดรัมย์. (2562). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วมของกลุ่มน้ำพริกบ้านบัว ตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 38 (1), 19-42.
- โอฬาร ถิ่นบางเตียว. (2558). ข้อเสนอแนะด้วยแนวทางการกระจายอำนาจของคณะกรรมการปฏิรูปด้านการปกครองท้องถิ่น และข้อควรพิจารณาในการปฏิรูปการกระจายอำนาจแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองท้องถิ่น. *วารสารเศรษฐกิจการเมืองบูรพา*. 3 (2), 105-136.